

*Клеріні Г. В.,**здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО СУБ'ЄКТІВ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ З ДЕРЖАВНОЮ ПІДТРИМКОЮ

Анотація. Стаття присвячена характеристиці суб'єктного складу відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Головне місце серед названих суб'єктів належить страхувальникам (сільськогосподарським товаровиробникам) і страховикам (страховим компаніям).

Ключові слова: страхування, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарський товаровиробник, страхувальник, страховик, державна підтримка.

Постановка проблеми. Страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є відносно новим видом аграрних відносин, що складається за участю різноманітних суб'єктів. Саме потреба в отриманні сільськогосподарськими товаровиробниками захисту своїх майнових інтересів від ризиків, що виникають під час здійснення їхньої виробничо-господарської діяльності, й зумовлює особливості агрострахування. Характеристика суб'єктів страхування в галузі сільського господарства має велике як теоретичне (для подальшого вдосконалення теорії аграрного права), так і практичне (для вирішення проблемних аспектів правозастосування) значення.

Висвітлення суб'єктного складу відносин як агрострахування загалом, так і страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою вже здійснювалося окремими дослідниками [1, с. 470; 2, с. 61; 3, с. 127]. Однак комплексний аналіз суб'єктів відповідних суспільних відносин останніми роками з урахуванням новітніх приписів законодавства України не проводився. Усе викладене в сукупності вказує на новизну та актуальність теми запропонованої статті.

Мета статті – комплексна характеристика суб'єктів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України щодо таких осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переходячи до основного викладу, зазначимо, що Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI [4] (далі – Закон) містить окрему ст. 4 «Суб'єкти страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», у п. 1 якої визначено, що суб'єктами відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є страхувальники й страховики. При цьому страхувальником визначається сільськогосподарський товаровиробник, який уклав зі страховиком договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Сама по собі категорія «сільськогосподарський товаровиробник» є визначальною для аграрного права, адже, як стверджується в спеціальній літературі, правовий статус сільськогосподарського товаровиробника є виявом спеціальної правоздатності суб'єктів аграрних правовідносин [5, с. 34]. А.М. Статівка та В.Ю. Уркевич переконують, що сільськогосподарський товаро-

виробник – це фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією [6, с. 42]. Аналогічно ця категорія визначається й законодавчо, зокрема в абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [7]. Отже, поняття «сільськогосподарський товаровиробник» є доволі широким і включає до свого складу як юридичних осіб (тобто сільськогосподарські підприємства), так і фізичних осіб. Отже, страхувальниками у відносинах страхування з державною підтримкою може бути широке коло сільськогосподарських товаровиробників, як сільськогосподарських підприємств, так і фізичних осіб.

Однак, у супереч викладеному, абз. 8 п. 1 ст. 1 Закону містить таке визначення категорії «сільськогосподарський товаровиробник»: сільськогосподарський товаровиробник – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням, виловом риби у внутрішніх водоймах, її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі з власновиробленої сировини на давальницьких умовах, і здійснює операції з її постачання. Звідси варто погодитися з тим, що наведене визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник» не є коректним [3, с. 127]. Додамо, що, навіть незважаючи на те що в цьому нормативно-правовому акті вказано, що таке визначення використовується «для цілей цього Закону», воно не може бути визнано правильним, адже в ньому не йдеться про таких сільськогосподарських товаровиробників, як фізичні особи. У зв'язку з цим абз. 8 підлягає виключенню з п. 1 ст. 1 Закону.

До речі, подібні проблеми притаманні й законодавству окремих зарубіжних країн. Так, Указом Президента Республіки Білорусь «О страхової діяльності» від 25 серпня 2006 р. № 530 [8] передбачено обов'язкове страхування з державною підтримкою врожаю сільськогосподарських культур, худоби й птиці. Проте цей вид обов'язкового страхування, як указують вчені-правознавці, встановлено лише для юридичних осіб (їх відокремлених підрозділів), основним видом діяльності яких є вирощування (виробництво) сільськогосподарських культур, худоби й птиці [9, с. 101].

Порядком та умовами надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій), затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 813 [10], визначено, що державна підтримка надається сільськогосподарським товаровиробникам, які (а) здійснюють виробництво сільськогосподарської рослинницької продукції на території України; (б) уклали зі страховиком стандартний договір страхування сільськогосподарської рослинницької продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків; (в) сплатили страховику страховий платіж за договором страхування в розмірах,

розрахованих виходячи зі стандартних страхових продуктів; (г) не перебувають на стадії ліквідації та стосовно них не порушено справу про банкрутство; (д) не мають прострочену більше як на 6 місяців заборгованість перед державним (місцевим) бюджетом і Пенсійним фондом України (п. 5). Розглянемо ці умови детальніше.

Передусім у законодавстві закріплено, що розглядувані сільськогосподарські товаровиробники мають здійснювати виробництво сільськогосподарської рослинницької продукції на території України. Проте насправді здійснювати виробництво сільськогосподарської продукції на території України можуть не лише вітчизняні, а й іноземні сільськогосподарські товаровиробники, наприклад, використовуючи на праві оренди потрібні їм для цього земельні ділянки. Іншими словами, в наведеному нормативно-правовому акті вітчизняного Уряду мало йтися не лише про здійснення виробництва сільськогосподарської продукції на території України, а й про провадження такої діяльності сільськогосподарськими підприємствами, зареєстрованими в Україні, або ж громадянами України. І тоді беззаперечно можна було б говорити про державний аграрний протекціонізм вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Також звернімо увагу й на те, що в наведених нормативних приписах ідеться про сільськогосподарських товаровиробників, що здійснюють на території України виробництво виключно сільськогосподарської рослинницької продукції. Уважаємо, що затвердження такого положення Кабінет Міністрів України вийшов за межі наданих йому повноважень, адже фактично він унеможливив отримання сільськогосподарськими товаровиробниками державної підтримки під час страхування тваринницької продукції. Звідси наведений припис підлягає відповідному коригуванню.

Наступною є вимога укладення відповідним сільськогосподарським товаровиробником зі страховиком стандартного договору страхування сільськогосподарської рослинницької продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків. Знов-таки тут чомусь ідеться лише про договір страхування сільськогосподарської рослинницької продукції й не зазначено продукцію тваринництва.

Також законодавчо закріплена вимога сплати сільськогосподарським товаровиробником страховику страхового платежу за договором страхування в розмірах, розрахованих виходячи зі стандартних страхових продуктів. На нашу думку, така вимога вже не стосується безпосередньо сільськогосподарського товаровиробника, його правового статусу, а вказує на виконання його договірних зобов'язань перед страховиком.

Вимоги до сільськогосподарського товаровиробника (а) не перебувати на стадії ліквідації, (б) не бути боржником у справі про банкрутство й (в) не мати прострочену більше як на 6 місяців заборгованість перед державним (місцевим) бюджетом і Пенсійним фондом України стосуються лише тих товаровиробників, які мають статус суб'єктів господарювання. Зважаючи на те, що, як уже вказувалося, до сільськогосподарських товаровиробників належать і фізичні особи, які можуть і не мати такого статусу, у розглядуваному підзаконному нормативно-правовому акті потрібно уточнити, що наведені вимоги на таких фізичних осіб не поширюються.

З урахуванням викладеного можна запропонувати таку дефініцію: страхувальник у відносинах страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою – сільськогосподарське підприємство, зареєстроване в Україні, або громадянин

України, що здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції на території України, переробку власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію, уклали зі страховиком стандартний договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, а також відповідають іншим критеріям, визначеним Кабінетом Міністрів України. Наведену дефініцію доцільно закріпити в ст. 1 Закону.

Наступним видом суб'єктів розглядуваних відносин є страховики. Загалом страховиком є юридична особа, яка, згідно з договором страхування або відповідною нормою закону, бере на себе зобов'язання за визначену винагороду відшкодувати страхувальнику або іншій застрахованій особі шкоду, що виникне в разі настання певної події (страхового випадку) [11, с. 630].

Відповідно до п. 2. ст. 4 Закону, страховиками є юридичні особи, які отримали відповідну ліцензію та відповідають вимогам, установленим ст. 15 цього Закону. Остання, у свою чергу, уточнює, що право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають страховики, що відповідають вимогам Закону України «Про страхування», отримали ліцензію на здійснення відповідного виду страхування та є членами Аграрного страхового пулу (п. 2 ст. 15).

Загальні вимоги до страховиків передбачено ст. 2 Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР [12] (у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III [13]). Порядок видачі страховикам ліцензій визначено розділом VI «Ліцензування діяльності фінансових установ» Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III [14], а Ліцензійні умови провадження страхової діяльності затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 р. № 40, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 15 вересня 2003 р. за № 805/8126 [15].

Проте законодавством України встановлено додаткові вимоги до страховиків у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Так, спільним Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України й Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 9 жовтня 2012 р. № 611/1671, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2012 р. за № 1714/22026 [16], затверджено Вимоги щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Вони стосуються досвіду страховика в здійсненні майнового страхування, кваліфікації персоналу страховика, вартості його активів тощо.

За наявною інформацією, в Україні 16 страхових компаній отримали ліцензію на здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [17, с. 31]. Із них членами Аграрного страхового пулу є всього 5 страхових компаній – приватні акціонерні товариства «Страхова компанія «Брок-бізнес», «Страхова компанія «Страхові гарантії», «Українська аграрно-страхова компанія», «Страхова компанія «Альфа страхування», а також товариство з обмеженою відповідальністю «Страхова компанія «АГРОПОЛІС» [18]. Отже, саме названі компанії можуть виступати страховиками під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Як правильно зазначає Т.Д. Кривошлик, урахувавши активну участь Аграрного страхового пулу в проведенні страхування сільськогосподарської продукції, його також варто вважати суб'єктом відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [19, с. 60]. Так, згідно зі ст. 16 Зако-

ну, Аграрний страховий пул є єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють страхування відповідно до цього Закону. Участь страховиків у названому Пулі є умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Цей Страховий пул є юридичною особою, неприбутковою організацією, що здійснює свою діяльність відповідно до Закону, законодавства України і свого статуту. Чинна редакція статуту Аграрного страхового пулу була затверджена рішенням зборів його членів від 11 серпня 2015 р. (протокол № 1) [18].

Оскільки, згідно з п. 3. ст. 4 Закону, державне регулювання у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою здійснюють Кабінет Міністрів України й Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, то їх також можна вважати суб'єктами відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Незважаючи на відсутність безпосередньої вказівки на це в Законі, переконані, що державне регулювання у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, окрім названих органів державної влади, здійснює також і центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізує державну аграрну політику. Ідеться про Міністерство аграрної політики та продовольства України, що функціонує згідно з Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1119 [20]. Це Міністерство у сфері агрострахування з державною підтримкою виконує низку функцій, починаючи від затвердження значної кількості підзаконних нормативно-правових актів і закінчуючи нарахуванням і виплатою страхових субсидій сільськогосподарським товаровиробникам.

Висновки. Підбиваючи підсумок здійсненого дослідження, зазначимо, що суб'єктний склад відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою можна розглядати з позиції вузького та широкого підходів. Відповідно до першого, до таких суб'єктів належать страховальник – сільськогосподарський товаровиробник (тобто сільськогосподарське підприємство, зареєстроване в Україні, або громадянин України, що здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції на території України, переробку власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацію, уклали зі страховиком стандартний договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, а також відповідають іншим критеріям, визначеним Кабінетом Міністрів України), а також страховик (страхова компанія), тобто юридична особа, яка отримала ліцензію на здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та є членом Аграрного страхового пулу.

Суб'єктами відносин страхування з державною підтримкою при широкому підході є (а) страховальник (сільськогосподарський товаровиробник), (б) страховик (страхова компанія), (в) держава (в особі Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади), а також (г) допоміжні суб'єкти (Аграрний страховий пул та ін.).

Відповідні зміни щодо суб'єктного складу відносин страхування з державною підтримкою, що були обгрунтовані в ході цього дослідження, варто внести до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика об'єктів агрострахування з державною підтримкою.

Література:

1. Горіславська І.В. Правове регулювання страхування у сільському господарстві / І.В. Горіславська // Аграрне право України : [підруч.] / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с. – С. 464–475.
2. Єлісеєв В.С. Динаміка розвитку пільгового страхування в сільському господарстві (Росія, Білорусь, Україна) / В.С. Єлісеєв, А.М. Земко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право» / ред. кол.: Д.О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2013. – Вип. 182. – Ч. 1. – С. 60–77.
3. Уркевич В.Ю. Новели правового регулювання у сфері страхування сільськогосподарської продукції / В.Ю. Уркевич // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – Вип. 120. – С. 126–133.
4. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
5. Гаєцька-Колотило Я.З. Аграрне право України : [навч. посіб.] / Я.З. Гаєцька-Колотило, Н.В. Ільків. – К. : Істина, 2008. – 184 с.
6. Статівка А.М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : [навч. посіб.] / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.
7. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52.
8. О страховой деятельности : Указ Президента Республики Беларусь от 25 августа 2006 г. № 530 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.newsby.org/belarus/ukaz2/uk319/index.htm>.
9. Научно-практический комментарий к Закону Республики Беларусь «О личных подсобных хозяйствах граждан» / [И.П. Кузьмич и др.] ; науч. ред. И.П. Кузьмич. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2009. – 264 с.
10. Офіційний вісник України. – 2012. – № 66. – Ст. 2704.
11. Білоусов Ю.В. Глава 67. Страхування / Ю.В. Білоусов // Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. II. – 2008. – С. 612–638.
12. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
13. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 7. – Ст. 50.
14. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
15. Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.
16. Офіційний вісник України. – 2012. – № 80. – Ст. 3238.
17. Задорожний О. Агрострахування з державною підтримкою: особливості оподаткування / О. Задорожний // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2014. – № 20. – С. 30–33.
18. Офіційний веб-сайт Аграрного страхового пулу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaip.com.ua>.
19. Кривошлик Т.Д. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції в Україні / Т.Д. Кривошлик // Економіка: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 57–61.
20. Офіційний вісник України. – 2016. – № 2. – Ст. 68.

Клерини Г. В. О субъектах страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой

Аннотация. Статья посвящена характеристике субъектного состава отношений страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой. Главное место среди указанных субъектов принадлежит страхователям (сельскохозяйственным товаропроизводителям) и страховщикам (страховым компаниям).

Ключевые слова: страхование, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственный товаропроизводитель, страхователь, страховщик, государственная поддержка.

Klyerini G. On the subjects of insurance of agricultural production with state support

Summary. The article is devoted to the characterization of the relationship subjective agricultural products insurance with state support. The leading place among these entities belongs to policyholders (agricultural producers) and insurers (insurance companies).

Key words: insurance, agricultural products, agricultural producers, insured, insurer, state support.